

stanna inför känslöstämningen såsom det för gudstjänsten väsentliga och förväxla värdet av en subjektiv och flyktig andaktsupplevelse med det bestående värdet av ett gudsmöte, där Gud själv förbliver den skapande faktorn i själens förborgade liv. Och även på det sättet förnäras protestantismens grundtanke om rättfärdig-görelsen av tro allena.

Och så komma vi till det plastiska draget i gudstjänsten. Däröfver har striden ofta stått het. Vi minnas, hur en gång ärkebiskop Söderblom nödgats rädda sig ifrån de hårdaste angreppen på hans förmenta katolicism med den riktiga anmärkningen, att Sveriges kyrka icke har tid att slösa all sin kraft på kyrkliga toiletfrågor. Han hade den gången rätt. Men i annat sammanhang skulle han knappast tillåtit sig detta något vanvördiga yttrande om en så allvarsam fråga som den om plastikens rätt till protestantiskt gudstjänstliv.

Det var efter vad jag förstår för detta man slog ett stort slag i Linköping. Och vill man än icke underskriva Östgötens emfatiska ord, att »vi Linköpingsbor varit med om att skriva historia i dessa dagar», så bör det dock erkännas, att en duktig programdeklaration där gavs. Man förnam en stark känsla av att det liturgiska draget i gudstjänsten, den gamla gregorianska sången, ja själva processionen, gåendet under högtidlig sång och andaktsmättad rörelse, till och från altaret kan betyda mycket för ett intuitivt emotta-

gande av religionens evangelium. Men villkoret för att detta skall kunna komma Guds församling till godo, är givetvis detta, att allt som här sker icke blott förvisas för församlingen, men av densamma med liturgierna och körerne uppleves. Och därför torde i allt detta arbete den latinska sentensen mer än någonsin böra ihågkommas: »festina lente» — skynda långsamt. Med avseende på liturgien bör, såsom en av de ledande personerna i Linköpingsmötet, kyrkoherden Allard, uttryckte sig, man ständigt minnas, att allt som icke understryker, men som fördunklar evangeliet är av ondo.

En fråga, som under mötets gudstjänster trängde sig på en var, om ej den liturgiska delen dock tillåtits svälla ut för mycket. Tiden har ju förändrats i riktning mot en större koncentration av vårt gudstjänstliv. Predikans längd är icke mera den gamla tidens om en eller ett par timmar. Så bör också liturgien beskåras i samma grad. Det går ej att enbart reproducera den gamla gudstjänstens former, även om man vunnit ny förståelse för deras värde. Men en ypperlig verkan gjorde lovsångerna, där liturgens sång omväxlade med mans- och kvinnokörens. Det var som hade icke blott enskilda individer här burit fram sitt hjärtas lov och tack till Gud, men skilda världar, och man erinrade sig vid den kontrasterande övergången mellan männens och kvinnornas stämmor om psalmens ord: »Dig lova Cherubim, Dig sjunga Serafim, Hosianna!»

Recensioner.

G. Aulén: *Liturgiska förnyelsesträvanden och evangelisk kristendom*. Lund, C. W. K. Gleerup, 1928. 96 s. H. 2:75.

Professor Aulén har här samlat fem uppsatser, som röra sig kring frågan om handboksrevisionen. I den första, »En omdaningstid», framhålls, hurusom i alla delar av den evangeliska kristenheten de liturgiska frågorna för närvarande äro aktuella. Särskilt betonas, att även bland de reformerta och de av dem influerade samfundet, t. ex. i Holland och inom våra egna sekter, ett behov av ordnad liturgi gör sig gällande. Ett ganska belysande exempel är ett minne från en resa i Holland 1927, som förf. berättar. Han deltog då i en gudstjänst, där det svenska, av den tjänstförrättande prästen själv till holländska översatta, högmässoritualet kom till användning. Inom vår egen kyrka är

1894 års handbok ingalunda att betrakta som en slutpunkt. Den betydde fastmera, att det liturgiska arbetet på allvar började komma i gång. Sedan 1894 ha liturgiska frågor ständigt stått på dagordningen hos oss.

Den andra uppsatsen är ägnad åt ämnet »altare och predikstol» och utreder klart och övertygande förhållandet mellan dem enligt evangeliska principer. Frågeställningen »altare eller predikstol» är oriktig. Det existerar ingen rivalitet mellan dem. Båda predika var på sitt sätt Guds ord. Och Guds ord skall icke ransoneras så, att det endast får förkunnas från predikstolen. Denna bör visserligen få komma till sin rätt, men det bör också altaret. Altartjänsten representerar gudstjänstens fasta sida, predikan är dess rörliga.

Efter denna principiella utredning över-

går förf. i kap. 3 till att behandla olika »reformtyper och riktlinier», som göra sig gällande i nutiden. Genom en stark schematisering kan han reducera dem till fyra huvudtyper. Den första bestämmer han såsom arkaiserande eller traditionalistisk. Styrkan hos denna typ ligger dels i dess hävdande av att också våra reformerade kyrkor äro grenar av den ena, allmänliga, kristna kyrkan, dels i dess måhnet att rädda och bevara de liturgiska pärlorna från den ur liturgisk synpunkt egentligt skapande perioden inom den kristna kyrkans historia, den gammalkyrkliga. Risker ligger i att denna typ stundom visar sig ha svårt för att klart se den evangeliska kristendomens karakteristiska egenart. Stundom ser det ock ut, som om traditionen mera bleve mål än medel, och man saknar ibland också blick för att liturgien är en levande och växande organism. Den andra huvudtypen betecknas såsom estetiserande. Dess förtjänst består i att den fordrar, att Herrens *sköna gudstjänst* verkligen skall firas på ett värdigt sätt. Faran ligger i att det estetiserande intresset kan vilja taga ledningen, så att formen blir huvudsaken. »Tjänaren kan vilja upphäva sig till herre». Den tredje reformtypen karakteriseras av förf. såsom den mystiska, ofta med ett inslag av romantik. Dess hävdande av andaktens, tillbedjans betydelse är lofvärdt, i synnerhet då man betänker, huru tillbakaskjutet detta moment varit och är inom evangeliskt gudstjänstliv. Men risken är stor, varpå icke minst R. Otto är ett gott exempel med sitt bekanta tal om »tystnadens tjänst». Den kvalitativa, av Kristus bestämda och präglade gudsbilden sjunker här lätt undan för det kvalitetslösa, obestämda och dunkla. Det under, inför vilket människan tillbedjande stannar, blir lätt icke det innehållsfulla utan det innehållstomma. Den fjärde reformtypen, som författaren urskiljer, är den moderniserande. Även den har något berättigat. Den evangeliska gudstjänsten får icke äga museikaraktär, utan en nutida människa har rätt att fordra, att hon i kyrkan mötes av ett språk, som hon kan förstå. Men typen har sina påtagliga och stora risker. De teologiska strömningarne avlösa varandra i rask följd och, innan en riktning på allvar hinner göra sina krav gällande, har den vanligen mer eller mindre överlevat sig själv. Det som utgives som moderna reformkrav har därför, teologiskt sett, icke sällan något ganska förläpigt över sig. För närvarande representera denna typs förespråkare hos oss i allmänhet sekelskiftets teologi. Man saknar bland dessa

reformivrare sinne för att kyrkans liturgi är en värnadsvärd byggnad, som icke får restaureras efter vars och ens privata godtycke. Skulle de få styra och ställa som de ville, skulle liturgien icke längre kunna fylla sin uppgift att stå över det individuella och enbart tidsbestämda och representera den fasta objektiviteten gentemot det växlande och rörliga.

Resultatet av denna granskning kan icke bli mer än ett: ingen av dessa typer kan ensam vara skickad att tillvarata det evangeliska kristendomslevets gudstjänstliga intressen. Vid liturgiens utgestaltung måste fastmera de båda principerna: pietet och frihet gå hand i hand.

Det fjärde kapitlet är en utvidgning av den vidräkning med Torna- och Barakretsens av A. S. P. yttrande i handboksfrågan, som återgivits i denna tidskrift år 1927, s. 190 ff. Vi hänvisa dit. Blott må i förbigående påpekas, att det är skada, att förf., när han utdelar den välförtjänta näpsten åt herrarne i Torna och Bara kontrakt, nöjt sig med att granska inlagan till A. S. P:s Centralstyrelse. En av dessa kontrakts präster, teol. d:r O. Lewan i Knästorp, har nämligen på detta område utmärkt sig så, att han syntts väl värd litet extra uppmärksamhet. Han torde genom en artikel rörande handboksförslaget i Sydsvenska Dagbladet (avtryckt bl. a. i Svensk Kyrkotidning förra året n:r 30) i fråga om s. k. protestantiskt nit nästan hava gjort sig förtjänt av svenskt mästerverk. Vi nöja oss med att (ur Sv. K. T.) avtrycka artikelns praktfullaste blomma: »Nattvardsmässan är insatt i en omgivning av råd och anvisningar, av ordasätt och böner, av hymner och anordningar, som komma en att tänka mera på Rom än på Wittenberg och för att ej säga just nu på Västerås. Vad skulle Luther och Olaus Petri sagt om dessa nattvardsgångar, som tänkas försiggå utan ett förkunnat Gudsord, och där själva nattvardshävorna göras till föremål för en omsorg och firning, som närmar sig tillbedjan». Det är svårt att veta, om man inför en dylik utgjutelse skall gråta eller skratta. Ingen lär kunna hindra d:r Lewans tankar att ta vilka underliga vägar, de vilja (eller han vill). Men det är i hög grad jesuitiskt att med den skickliga formuleringen i ovan anförda ord vilja inbilla den okunnige läsaren, att Luther och Olaus Petri kände till vårt skriftetal. Det lär knappast vara d:r Lewan obekant, att skriftetalet kommit i bruk först långt efter Luther och Ol. Petri. Och det synes överskrida gränsen för det tillåtliga att söka få

enfadigt och okritiskt folk att tro, att handboksförslaget gjort själva nattvardshåvorna till föremål för en omsorg och firning, som närmar sig tillbedjan. Det är sant, att handboksförslaget infört en (men också endast denna) föreskrift rörande själva nattvardshåvorna. Det måste då vara denna, som innehåller dessa hemiska romerska föreskrifter, som skulle ge en antydning om tillbedjan. Denna rubrik må därför här i sin helhet avtryckas: »De heliga sakramentshåvorna tillrustas på altaret. Med avseende å dessa hävor och tillhörande kärl bör största sorgfällighet iakttagas. På altaret bör finnas sked och skål samt kalkdukar, med vilka kalken under utdelningen och efter varje bord avtorkas. Kalken bör för varje nattvardsgäst vändas, så att den följande gästen icke berör samma ställe som den föregående». Kommentrar torde vara överflödig. Vi blott tillåta oss att uttala vår stilla förundran över d:r Lewans uppfattning om hygien, då dessa enkla hygieniska föreskrifter av honom kunna sammanställas med tillbedjan. Vi undra ock, huru det pågår tillgå vid nattvardsgångarne i hans kyrkor, samt dölja icke vår oförställda glädje över att aldrig hava varit med vid någon nattvardsgång, där icke handboksförslagets hygieniska föreskrifter iakttagits, ehuru de icke äro införda i nu gällande handbok. Om handboksförslaget har fört d:r Lewans tankar till Rom, så kan hans egna ord knappast undgå att föra läsarens tankar till den kända principen: »Ändamålet helgar medlen». För att jaga bort ett förment romerskt spöke, som man ser överallt och vid alla tillfällen, synas alla medel vara tillåtna.

Men vi lämna d:r Lewans sorgliga artikel och återvända till prof. Auléns bok. Dess femte och sista kapitel handlar om »Nattvardsgudstjänsten och tidedgården». Efter att hava framhållit vikten av att också syndaförlåtelsens positiva sida — dess karaktär av liv och salighet — får komma fram i nattvardsförkunnelsen, framställer förf. vissa önskemål rörande nattwardsavdelningens liturgiska utformning. Dessa äro: 1) De-tempore-bestämda pefationer och tacksägelsekollektor, 2) Sanctus' återförenande med pefationen samt 3) en nattwardsbön, som leder över från Sanctus till instiftelseorden. Beträffande tidedgården betonar förf. slutligen

behovet av en gallring av psaltarens texter, innan de intagas i ett kyrkligt antifonarium.

Rec. önskar, att han med detta långa referat kunnat giva åtminstone någon föreställning om den rikedom på tankar och synpunkter, som möter i prof. Auléns bok. Ingen av handboksfrågan intresserad kan underlåta att taga del av denna skrift, som förvisso kommer att få betydelse under den fortsatta handboksrevisionen. Det är i hög grad uppfriskande att läsa detta inlägg i diskussionen om denna viktiga fråga. Saklig vederhäftighet parad med en personligt färgad framställning gör boken till en ovanligt angenäm lektyr, som man icke gärna lägger ifrån sig, förrän man kommit till slutet. Ett må ytterligare tilläggas. Ur boken talar samma vidsynta, äkta evangeliska åskådning, som kännetecknar den svenska kyrkans i visst hänseende viktigaste be-kännelseskraft: 1571 års Kyrkoordning. Boken vittnar om att dess författare är befyndad med ärkebiskop Laurentius Petris sant ekumeniska anda, som bättre än sin tids människor i allmänhet såg icke blott det söndrande utan ock det djupa sammanbindande och kände den kristliga friheten icke blott åt ena hållet utan både åt vänster och åt höger. *Knut Peters.*

Julius Foss: Organist- og Kantor-Embederne i København og de danske købstæder och sammes indehavere i 1927. 3:e uppl. 182 sid., häftat. Köpenhamn, Wilh. Hansens musikforlag i kommission.

Tredje upplagan av den på föranstaltande av Dansk Organist- & Kantorsamfund af 1905 genom samfundets ordförande, organisten i Sundby kyrka, utgivna organist- och kantorsmatrikeln för Danmark utkom under förlidet år. Matrikeln, som föreligger i en utomordentligt präktig utstyrel, ger för en svensk läsare många intressanta och till jämförelse eggande uppgifter om de kyrkomusikaliska förhållandena i de danska städerna. Utom vad slika matriklar i vårt land bruka upptaga, förekommer här därjämte biografiska uppgifter om tidigare innehavare av organist- och kantorsbeställningarna. Matrikelns värde förhöjes ytterligare av den väl valda och delikatt reproducerade samlingen av fotografier av orglar från olika kyrkor, såväl gamla historiska som moderna. *A. A.*